

сліднице које би настале услед њеног уздржавања да означи једног. Њен арбитар је био званично одређен, пошто га она није означила. Она је примила обавештење о тужби и приложене документе са њиховим преводом на француски. Она је чак и одговорила истичући своје разлоге одбране. Била је позвана и на расправу и обавештена о саставу арбитраже. Била је обавештена и о последицама свога неприступања било лично било преко пуномоћника по свом избору. Тако је у току поступка фирма „Левилен” била у могућности да се брани, што је она у ствари чак и чинила”.

V. После исправних и објективних резонавања француског суда о карактеру наше СТА, као и о другим питањима у вези самог спора, чини нам се да никакав посебан коментар ових пресуда није ни потребан. Њихова образложења су најбољи одговор на разне, данас све ређе, неосноване приговоре арбитражном суђењу наше СТА. Ако ове две пресуде показују на став француских судова према арбитражним одлукама СТА, онда једино се може пожелети да овај став буде чврст и доследан, јер је у питању држава са којом наши привредници имају многостране и све чешће трговачке односе.

Једно питање заслужује да се на њега посебно осврнемо. То је питање компромисорне клаузуле која се налазила у уговорима наших предузећа са француском фирмом. Француски суд је исправним екстезивним и логичким тумачењем признао овим клаузулама њихов арбитражни карактер. Међутим, чињеница је да дословно тумачење не показује да је ре чо арбитражи већ о „Трговачком суду Спољнотрговинске коморе у Београду”. Овако формулисана клаузула, која треба да представља компромисорну клаузулу, још један је пример, најблаже речено, неопрезности наших предузећа при закључивању уговора са страним партнерима. Сувишно је наглашавати да је онај који је закључивао уговор требало да зна да француски превод израза СТА није и не може да буде Трговачки суд. О томе је свакако имао могућности да се обавести, ако нигде другде а оно код саме СТА. На то треба пазити јер, у оваквим случајевима, а при нешто измењеним околностима, може лако да се деси да се једној оваквој клаузули не призна њен арбитражни карактер и да арбитражна дозвола не добије дозволу извршења. А штете које из тога могу да проиђу никада нису мале.

Добросав Митровић

СЛУЧАЈ „ЕЛЕКТРИЧНИ КОНТРОЛНИ УРЕЂАЈИ” У СВЕТЛУ АМЕРИЧКОГ АНТИТРУСТОВСКОГ ПРАВА

1. До недавно југословенски се правници нису посебно бавили проблемима антиitrustовског права. То на први поглед изгледа оправдано пошто је необично расправљати о монополимa и рестриктивној монополистичкој пракси у социјалистичкој држави и социјалистичкој привреди. Чињенице, међутим, говоре друкчије. Иако нису у питању приватан капи-

тал, приватан монопол, већ социјалистичка предузећа чија је имовина друштвена и којима управљају радни колективи по принципима радничког самоуправљања, ипак, само пословање неких од ових предузећа штети општедруштвеним интересима и, са свим разликама, у нашим условима, донекле подсећа на активност монопола у капиталистичким државама.

Имајући у виду пословање неких наших предузећа и посебан положај који су она задобила на домаћем тржишту захваљујући баш таквом пословању, законодавац је морао да интервенише. Тако су настали наши правни прописи који инкриминишу одређене пословне активности, међу њима и монополистичке.

Од тих прописа ваља поменути Уредбу о трговинској делатности и трговинским предузећима и радњама (1) и Уредбу о изменама и допунама Уредбе о спољнотрговинском пословању (2).

Према чл. 67 Уредбе о трговинској делатности „[...] привредним организацијама је забрањено да се међусобно споразумевају: о продајним ценама на унутрашњем тржишту и о подели тржишта, а погледу продаје робе само одређеним потрошачима, као и о другим условима и облицима пословања који доводе до монополистичког положаја на тржишту”.

Даље, према чл. 68 ове Уредбе „[...] трговинска предузећа и радње и произвођачке привредне организације не могу купцима продају једне робе условљавати куповином друге своје робе, ни продајом робе од стране купаца”.

Кршење ових забрана забрањено је новчаним санкцијама предвиђени му чл. 106 и 107, ст. 1, тач. 8 које погађају и привредну организацију и одговорно лице у привредној организацији.

Интерес наших правника за проблеме антитруста порастао је још више од како се почело да дискутује о потреби доношења нових прописа против монопола у нашој земљи, као и о потреби кодификације југословенског антитрустовског права (3). Ово се образлаже друштвеном опасношћу и бројем монополистичких деликата са којима се суочавају наши привредни судови.

2. — Сврха је овог написа да сасвим укратко изложи случај „Електрични контролни уређаји” (*The Switchgear Assemblies Case*) и да при томе укаже на неке важније институте и обележја америчког антитрустовског права. Уствари, Антитрустовско одељење Министарства правосуђа САД (*Department of Justice-Antitrust Division*) подигло је, у периоду од 16 фебруара до 21 октобра 1960, укупно двадесет оптужница против највећих америчких предузећа-произвођача електричне опреме и њихових руководилаца. Поред тога, исти орган је 14 марта 1961 поднео једну а 11 априла 1961 још шест грађанских тужби за накнаду штете коју је држава претрпела услед недозвољене делатности окривљених компанија.

(1) „Службени лист ФНРЈ”, бр. 49/59.

(2) „Службени лист ФНРЈ”, бр. 19/59.

(3) В. проф. др. Александар Голдштајн: Правни режим конкуренције, монопола и олигопола, „Анали Правног факултета у Београду”, бр. 1/61.

Може се рећи да је држава овим извела пред суд готово целу једну индустријску грану због кршења Шермановог закона против трустова (4).

Ова серија случајева чини целину будући да се свима оптуженима (корпорацијама—правним лицима и руководиоцима—физичким лицима) стављају на терет радње које у смислу Шермановог закона представљају иста кривична дела (5). Поред тога, у свим овим случајевима оптужени су одмах признали кривицу и поднели одговарајуће молбе (*guilty pleas*). С обзиром на ову околност, сви су случајеви решени по специјалном поступку: оптужене компаније и њихови руководиоци кажњени су без претходно одржаног претреса; суд није формулисао своје правно мишљење, као што се то ради у редовном поступку. Пошто је *The Switchgear Assemblies Case* типичан за поменути серију од двадесет случајева, аутор је одлучио да се задржи само на њему.

3. — Оптужницом (6) коју је подигло дана 22 јуна 1960 код Федералног дистриктног суда за Источну Пенсилванију, Антитрустовско одељење Министарства правосуђа САД оптужило је одређена правна и физичка лица због кривичних дела предвиђених Шермановим законом и то следећа правна лица—предузећа: *Westinghouse Electric Corporation*, *Allis-Chalmers Manufacturing Company*, *Federal Pacific Electric Company*, *General Electric Company* и *I-T-E Circuit Breaker Company*. — Истовремено је оптужено и 12 физичких лица—виших руководилаца наведених предузећа.

За разлику од оптужених правних и физичких лица (*defendants*), оптужница помиње и три предузећа (*McGraw-Edison Company*, *Moloney Electric Company* и *Wagner Electric Company*) као „ко-заверенике” (*co-conspirators* (7)).

У III и IV делу оптужнице наводи се да су оптужени и „ко-завереници” главни произвођачи и добављачи електричних контролних уређаја у САД. Они су ове уређаје продавали у унутрашњој трговини разним категоријама купаца и то како на територији оне државне јединице на којој су имали пословно седиште (*Intra-State Commerce*), тако и изван ове територије (у оквиру САД) (*Inter-State Commerce*). Вредност годишње продаје ових уређаја износила је око 125,000.000 долара.

У V делу (тач. 14 и 15) даје се квалификација деликата које су извршили оптужени и „ко-завереници”. Они су у периоду од почетка 1958 па

(4) An Act to Protect Trade and Commerce Against Unlawful Restraints and Monopolies—Sherman Anti-Trust Act (Закон за заштиту промета и трговине од незаконитих ограничења и монопола — Шерманов закон против трустова), Public Law No. 190, санкциониран 2 јула 1890 (1st Session, 51st Congress, U. S. Stat. L., vol. 26, p. 209).

(5) B. Department of Justice. For Immediate Release. Tuesday, February 16, 1960; Wednesday, February 17, 1960; Thursday, May 19, 1960; Wednesday, May 25, 1960; Wednesday, June 22, 1960; Thursday, June 23, 1960; Wednesday, June 29, 1960; Thursday, September 15, 1960; Friday, October 21, 1960; Tuesday, March 14, 1961, and Tuesday, April 11, 1961.

(6) United States District Court for the Eastern District of Pennsylvania. *United States of America v. Westinghouse Electric Corporation et al.*, Indictment, Criminal No. 20399, filed: June 22, 1960. — У име Министарства правосуђа појављује се државни тужилац који представља Антитрустовско одељење.

(7) О завери у смислу англосаксонског права в. Миодраг Сукијасовић: Амерички закони против трустова (Правни проблеми у вези са њиховом применом), предговор проф. др. Милана Бартоша, Београд, 1960, с. 84.

до 23 септембра 1959 „[...] учествовали у удруживању и завери којима су се неоправдано ограничавали међудржавни промет и трговина реченим електричним контролним уређајима [...]”. Наводи се да су тиме прекршили § 1 Шермановог закона који гласи:

„Сваки уговор, удруживање у облику труста или на други начин, односно завера, којима се ограничава промет или трговина међу појединим државама (државним јединицама САД-МС), односно са страним земљама, проглашује се незаконитим [...]. Свако лице које закључи било какав уговор или које учествује у неком удруживању односно завери, које § 1-7 овог Одељка проглашују незаконитим, сматраће се кривим за преступ те ће се, по доказаној кривици, казнити новчаном казном не већом од \$ 5.000, или лишењем слободе у трајању до једне године, или и једном и другом казном, према оцени суда” (8).

Оптужени и „ко-завереници” су, према оптужници, остваривали удруживање и заверу путем сталног споразумевања, договарања и синхронизованог иступања на тржишту. Основна обележја ове њихове заједничке акције била су: (а) да се подижу и одржавају цене, рокови и услови продаје електричних контролних уређаја; (б) да се међу собом врши расподела посла око испоруке поменутих уређаја органима савезних, „државних” и локалних власти; (в) да се органима савезних, „државних” и локалних власти, приватним индустријским корпорацијама и предузимачима широм Сједињених Држава подносе понуде сачињене по претходном тајном договору, понуде од којих се касније није смело одступати и (г) да се другим произвођачима електричне опреме не продају неке врсте електричних контролних уређаја, односно неки саставни делови за ове уређаје.

У тач. 16 овог дела оптужнице описује се на који су начин вршене инкриминисане радње и наводе докази за учињење кривичних дела. Тако се, на пример, у вези са радњама под (б) [међусобна расподела посла] наводи да су се представници оптужених предузећа састајали повремено и одређивали процент вредности посла, који отпада на свако поједино „ангажовано” предузеће. У складу са тим процентом сваки је оптужени подносио своју понуду органима савезних, „државних” и локалних власти (*General Electric* 39%, *Westinghouse* 35%, *I-T-E* 11%, *Allis-Chalmers* 8%, *General Pacific* 7%).

При свему овоме оптужени су настојали да стварно отклоне међусобну конкуренцију како би остварили што већу зараду и да истовремено створе утисак у јавности да међу њима нема договора, тј. да постоји конкуренција. Ово друго ради тога да би избегли гоњење по антitrustовским законима који од пословних људи захтевају „поштену” борбу у условима слободне конкуренције и слободног приступа на тржиште за све. Овај привид конкуренције у нуђењу цена оптужени су постизали путем система цикличне ротације. Наиме, периодично свака од оптуже-

(8) с. 647, 26 Stat. p. 209; 15 U. S. C. Законом о поштрвању кривичних казни по Шермановом закону, који је санкционисан 7 јула 1955, поменута горња граница новчане казне иде до § 50.000 Public Law No. 135, 1st Session, 84th Congress, U. S. Stat. L., vol. 69, p. 282.

них компанија допадала је у одређени положај. Тај положај налагао је једној да понуди ниску цену, другима да понуде средње цене а трећима да понуде високе цене. Пошто је, због ротације, свака компанија имала у току једног одређеног периода да прође кроз све положаје (да нуди и ниску и средњу и високу цену и, разуме се, да оствари продају онда када се нађе у првом положају), а како се продаја увек кретала у приближно истој висини, то је у крајњој анализи свака компанија правила посао предвиђене вредности у оквиру одређеног јој процента. А, што је најважније, купци су увек били у мрежи оптужених.

У VI делу оптужнице наводи се до чега су довели удруживање и завера оптужених. Наиме, на целој територији САД владају високе цене електричним контролним уређајима; те цене одређују и вештачки одржавају оптужени; конкуренција у продаји ових уређаја ограничава се, гуши и сасвим елиминише; купци ових артикала лишвају се предности које им пружа слободна конкуренција; заинтересовани државни органи лишени су могућности да дођу до конкурентских понуда, како то прописује закон, те су на тај начин присиљени да за предметне уређаје плаћају високу и вештачки одређену цену.

4. — У материји антиitrustа може се устајати кривичном тужбом, грађанском тужбом, односно и једном и другом. Државни орган може да покреће и кривични и грађански поступак, а приватни тужилац само грађански. У нашем случају покренут је кривични поступак *ex officio*, с тим што је надлежни савезни орган накнадно повео и грађански спор у циљу накнаде претрпљене штете.

Заинтересоване „неангажоване” компаније (оне које се нису биле удружиле са оптуженим предузећима у циљу уклањања конкуренције и стицања монополистичког положаја на тржишту електричне опреме) прикључиле су оптужници своје грађанске тужбе којима су од суда захтевале издавање забрањујућег налога (*injunctive relief*). Наиме, по америчком праву, и у кривичном и у грађанском поступку заинтересованима је омогућено да од суда захтевају наређивање мера којима је циљ да окривљеника, односно туженика приморају да своје будуће пословање усклади са важећим прописима. Поменута се мера може наредити и у претходном поступку, без изрицања казне, ил, пак, у редовном поступку, упоредо са казном (9).

Поред тога, § 7 Шермановог закона и § 4 Клајтоновог закона (*Clayton act*) овлашћују свако лице, коме би била нанета штета у његовом послу или имовини следством кршења антиitrustовских закона, да може устати тужбом против учиниоца у циљу наплате троструке штете. Ове одредбе непосредно служе заштити интереса државе и инокосних предузећа.

У анализираном случају „неангажоване” компаније тражиле су само да се оптуженим (удруженим), предузећима наложи да објаве нове ценовнике; да ти ценовници садрже цене чију ће калкулацију извршити

(9) О поступку и санкцијама по законима против trustова в. Сукијасовић: н. д., с. 156 и сл.

сваки оптужени сам за себе; затим, да поднесу званичне изјаве да убудуће неће владиним органима и другим купцима подносити понуде по претходном тајном договору. Најзад, захтевале су да се оптуженима онемогући да се убудуће опоразумевају у погледу подношења понуда и квотирања цена.

За дела по законима против трустова предвиђене су разноврсне казне. Поред новчане казне и казне затвора, могу се изрећи и ове санкције: раздвајање предузећа-чланова капиталистичког удружења (*divorcement*), распуштање капиталистичког удружења (*dissolution, dismemberment*) и укидање заједнице интереса на тај начин што осуђена компанија мора да отуђи своје акције продајом одређеним купцима (*stock divestiture*).

У великом броју случајева суд окривљеној компанији забрањује даље бављење одређеном праксом. Исто тако, ниште се закључени трустовски споразуми и забрањује закључивање нових и извршавање постојећих споразума који имају за циљ: поделу тржишта, ограничавање извоза и увоза; гушење конкуренције, споразумно одређивање цена, итд.

У нашем случају, као што је то на почетку истакнуто, казне су изречене у специјалном поступку: на основу *guilty pleas*.

С тим у вези ваља подсетити да у редовном поступку постоје две врсте пресуда: пресуде које се доносе после одржане расправе (*litigated judgments*) и пресуде по пристанку (*negotiated consent judgments*). Суштина ових других састоји се у томе да се оптужени током поступка споразумеју са судом, односно са Савезном трговинском комисијом (зависно од тога пред којим се органом поступак води) каквом коначном казном треба да буду кажњени, управо коју меру на њихово пословање треба применити. Тим поводом оптужени сами сачињавају нацрт своје пресуде.

Међутим, специјални поступак искључује овакви претрес. Уколико окривљени подношењем одређене изјаве признају кривицу и наводе оптужнице, суд им одмах одмерава казну, не формулишући своје правно мишљење, тј. не дајући образложење.

У случају који се разматра окривљена правна и физичка лица кажњена су новчаним казнама у укупном износу од \$ 102.000. Осим тога, од дванаесторице окривљених физичких лица казном затвора у трајању од по тридесет дана кажњена су два лица.

Што се тиче осталих деветнаест случајева из ове серије, ваља напоменути да се као окривљени у њима углавном појављују иста предузећа (*General Electric, Westinghouse*), да су им на терет стављена углавном слична кривична дела (набијање цена — *price fixing*) и, најзад, да су и ти случајеви окончани на сличан начин као и случај *The Switchgear Assemblies*, тј. изрицањем високих новчаних и ниских временских казни у специјалном поступку.

5. — Америчко антиitrustовско право представља један од видова реакције друштва на монополистичку праксу крупних корпорација. Оно је резултат сталне међусобне борбе монопола и одређених друштвених снага у САД, као и структурних промена до којих је дошло у тој земљи у периоду монополистичког капитализма.

Вршећи притисак на државни апарат, одређене друштвене снаге (ситни предузетници, фармери, радници и др.) захтевале су предузимање мера којима би се регулисало пословање крупних капиталистичких компанија. Пошто је морала да води рачуна о интересима свих друштвених група, а не само о интересима монопола, буржоаска држава је створила антитрустовско законодавство, целовит систем антитрустовског права, које инкриминише извесне облике рестриктивне пословне праксе на унутрашњем и међународном плану. (На дан 1 јануара 1959 на снази је био осамдесет један савезни антитрустовски закон односно амандман.) Према томе, ово законодавство није уперено против крупних компанија као таквих већ против одређених монополистичких активности.

Антитрустовско законодавство има друштвену основу и дугогодишњу традицију у САД. Први закон против трустова, Шерманов закон, донет је још 1890. Он је још увек на снази, премда је више пута амандиран. Конкретни резултати антитрустовске политике, иако скромни, огледали су се у опречавању погоршавања материјалног положаја ситних предузетника, фармера и донекле радника. У име слободне конкуренције и слободног предузетништва антитрустовско законодавство кажњава компаније ако се баве рестриктивним пословањем (деле тржиште, спутавају конкуренцију, набијају цене) и тако ремете постојећу равнотежу између друштвених група.

Циљ антитрустовске политике није укидање монопола и обарање капиталистичког друштвеног поретка, већ само регулисање делатности привредних предузећа у томе истом поретку, дакле уз задржавање приватне својине над средствима за производњу и капиталистичких односа производње. Без обзира што овај циљ није у сагласности са тенденцијама општег развоја друштва, он је ипак од значаја за широке слојеве народа у конкретним условима америчке стварности.

Посматран у овом светлу случај *The Switchgear Assemblies* илуструје колико се борба између монопола и осталих друштвених група заострила. Он, исто тако, показује да је државни апарат спреман да учини и крупније уступке антимонополистичким снагама како би се представио у улози заступника интереса целог друштва и непристрасног арбитра уздигнутог изнад класа.

Миодраг Сукијасовић